

Europos diena stalinizmo ir nacizmo aukoms atminti ir Baltijos kelio diena

Rugpjūčio 23 d. minimos dvi svarbios, tarpusavyje susijusios, Lietuvos istorijos datos. 1. Šią dieną 1939 m. buvo pasirašyta SSRS ir Vokietijos nepuolimo sutartis, taip pat slaptieji protokolai, kurie nustatė abiejų valstybių įtakos sferas Rytų Europoje. 2. 1989 m. minint Molotovo-Ribentropo pakto 50-ąsias metines, surengta akcija „Baltijos kelias“, kurios metu gyvą žmonių grandinę buvo sujungtos Lietuvos, Latvijos ir Estijos valstybių sostinės. Tad apie šiuos įvykius šiek tiek plačiau.

Molotovo – Ribentropo paktas

Pirmasis pasaulinis karas (1914-1918 m.), kurį vainikavo Versalio Taikos sutartis, iš esmės pasibaigė ne pergale, bet globaliu ir netvirtu kompromisu. Taikos sutarties rezultatais nugalėtojai nedaug labiau buvo patenkinti negu pralaimėjusioji pusė.

1933 m. į valdžią atėjus Adolfui Hitleriui Vokietija išstojo iš Tautų Sąjungos, o 1935 m. paskelbė atkurianti visuotinę karo prievolę ir pradėjo sparčiai ginkluotis. Tai prieštaravo Versalio Taikos sutarčiai, bet nei anglai, nei prancūzai, kuriems Vokietijos ginklavimasis kėlė tiesioginį pavojų, nesiėmė jokių priemonių.

Užgrobę Austriją, Čekoslovakiją ir Klaipėdos kraštą, A. Hitleris pradėjo reikšti pretenzijas Lenkijai. Vokietija reikalavo, kad jai būtų perduotas laisvasis Dancigo (Gdansko) miestas bei leista sujungti Vokietiją ir Rytprūsius eksteritorinių geležinkeliu ir autostrada, einančiais per Lenkijos teritoriją. Lenkija ryžtingai tam priešinosi. Ją palaikė Didžioji Britanija ir Prancūzija, kurios matė, jog Hitlerio užmačioms nėra galo. Jos nebegalėjo paaukoti dar vienos valstybės.

1939 m. Europoje brenė karas. Vokietija rengėsi užpulti Lenkiją. A. Hitleris, Vokietijos kariškiai ir politikai žinojo pavojus, kuriuos kelia karas dviem frontais. Jie labiau už viską bijojo SSRS, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos susitarimo. Tai būtų sugriovę A. Hitlerio jau parengtus karo planus, nes kovoti prieš Lenkiją ir trijų galingiausių Europos valstybių sąjungą jis buvo nepajėgus. Todėl prieš pradėdamas karinę akciją jis norėjo apsisaugoti nuo SSRS. Nujausdama Vokietijos planus, ši siekė pasidalinti įtakos sferas Pabaltyje. Jau 1939 m. pavasarį Vokietija ir Sovietų Sąjunga užmezgė glaudesnius ryšius.

1939 m. rugpjūčio 23 d. Maskvoje Vokietijos užsienio reikalų ministras Joachimas fon Ribentropas ir Sovietų Sąjungos Liaudies komisarų tarybos pirmininkas bei užsienio reikalų liaudies komisaras Viačeslavas Molotovas (Skriabinas) pasirašė Vokietijos ir Sovietų Sąjungos nepuolimo sutartį, vadinamąją Molotovo–Ribentropo paktą. Abi šalys įsipareigojo nepulti

viena kitos ir nedalyvauti jokiuose susitarimuose, kurie būtų nukreipti prieš kitą susitariančiąją šalį. Jos įsipareigojo tarpusavio ginčus ir konfliktus spęsti tik taikiai bei konsultuotis ir informuoti viena kitą abiem rūpimais klausimais. Jei vieną susitariančiąją šalį užpultų trečioji valstybė, kita susitariančioji šalis nesuteiktų jokios pagalbos puolančiai valstybei. Be viešai paskelbtų tekstų, buvo pasirašytas ir slaptasis papildomas protokolas.

Slaptaisiais protokolais Vokietija ir SSRS pasidalijo Lenkiją bei Pabaltį. Lenkijoje riba tarp įtakos sferų buvo išvesta Pisos–Narevo–Vyslos–Sano upėmis, Pabaltijyje – šiaurine Lietuvos siena. Pagal juos Suomija, Estija, Latvija atiteko Sovietų Sąjungai. Vokietijos įtakos sferoje atsidūrė Lietuva. 1939 m. rugsėjo 28 d. Vokietija ir SSRS pasirašė Sienų ir draugystės sutartį, prie kurios buvo pridėtas naujas slaptas protokolas, koreguojantis įtakos zonas. Mainais už Lenkijos teritorijos dalį Vokietija perleido Lietuvą Sovietų Sąjungai.

Vokietija, puldama Lenkiją, norėjo apsisaugoti nuo Sovietų Sąjungos, todėl sutiko jai atiduoti tris Baltijos valstybes. Stalinas atitolino karo pavojų nuo SSRS, gavo galimybę susigrąžinti carų valdytas teritorijas vakaruose. Po to, kai buvo pasirašytas Molotovo–Ribentropo paktas, 1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietija užpuolė Lenkiją. Prasidėjo Antrasis pasaulinis karas.

Sąjūdis ir Baltijos kelio akcija

1985 m. Sovietų Sąjungos komunistų partijos generaliniu sekretoriumi buvo išrinktas Michailas Gorbačiovas. Sovietų Sąjunga tuomet pergyveno gilią ekonominę, finansinę, socialinę bei moralinę krizę. Pasirodė, kad komunistinė imperija nebeturi perspektyvų. Naujajam šalies vadovui teko kreiptis pagalbos į Vakarų, to pasekoje šalyje prasidėjo pertvarkymas (perestroika). Šios politinės permainos suaktyvino ir Lietuvos inteligentiją, kuri ėmė į viešumą kelti Lietuvai aktualias problemas. Kūrėsi nepriklausomos draugijos, klubai, kuriuose buvo viešai diskutuojama visuomenę jaudinančiais ekologijos, tautos praeities ir kitais klausimais.

1988 m. birželio 3 d. Lietuvos SSR Mokslų akademijos salėje Vilniuje vyko renginys, skirtas LSSR Konstitucijos projekto svarstymui. Jo metu išrinkta Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio (toliau – LPS) iniciatyvinė grupė. Šis pavadinimas pasirinktas neatsitiktinai. Sąjūdis asocijavosi su XIX a. tautinio atgimimo sąjūdžiu. Persitvarkymas buvo Michailo Gorbačiovo vykdomos „perestroikos“ lietuviškas vertimas. Jis turėjo ne taip gąsdinti komunistinę nomenklatūrą.

Sąjūdžio iniciatyvinės grupės nariai sakė kalbas įvairiose auditorijose, dalyvavo išvykose į krašto vietas. Jų keliami viešumo, demokratijos, Lietuvos suvereniteto stiprinimo šūkiai buvo populiarūs, juos greitai ėmė remti dauguma gyventojų.

Didžiulės įtakos tolesniems įvykiams turėjo 1989 m. gegužės 13–14 d. Taline įvykęs Lietuvos, Estijos ir Latvijos tautinių judėjimų atstovų suvažiavimas – Baltijos Asamblėja. Jos metu susitarta dėl bendrų tikslų ir bendradarbiavimo kryptių bei įsteigta Baltijos Taryba – nuolatinė institucija politiniams veiksams koordinuoti. Asamblėjos metu buvo pareikšta, kad Baltijos šalių tikslas – Nepriklausomybė.

1989 m. liepos 15 d. Pernu (Estija) įvykusiame Baltijos Tarybos posėdyje nuspręsta, rugpjūčio 23 d. pažymėti Sovietų Sąjungos ir Vokietijos slaptųjų susitarimų 50-ąsias metines, sujungiant Lietuvos, Latvijos ir Estijos sostines gyvąja žmonių grandine pavadinta „Baltijos keliu“.

Prie šios akcijos prisijungė ir Šilutiškiai. Nuo Šilutės Sąjūdžio būstinės pajudėjo 21 autobuso kolona. Prie Šiaulių įsijungė melioratorių 12 autobusų kolona, taip pat rajono kitų organizacijų transportas, bei pavieniai asmenys. Manoma, kad iš viso dalyvavo apie 3-4 tūkst. Šilutės rajono gyventojų. „Baltijos kelio“ akcijoje iš viso dalyvavo per 2 mln. žmonių.

„Baltijos kelio“ akcija sukėlė didelį atgarsį – Molotovo–Ribentropo pakto padarinių panaikinimas ir trijų Baltijos šalių valstybingumo atkūrimo klausimas peržengė Lietuvos ir SSRS ribas ir atsidūrė tarptautinės bendruomenės akiratyje. Po šios akcijos plintanti tarptautinė parama privertė 1989 m. gruodžio mėn. SSRS liaudies deputatų suvažiavimą, nors su tam tikromis išlygomis, pripažinti, kad Molotovo–Ribentropo paktas ir slaptieji protokolai prieštarauja tarptautinei teisei, kad Baltijos valstybių suverenitetas buvo neteisėtai sutryptas. Slaptųjų protokolų pasmerkimas padidino Lietuvos, Latvijos ir Estijos galimybę atkurti nepriklausomybę, paskatino demokratinių procesų plėtrą Rytų Europos šalyse bei pačioje Sovietų Sąjungoje.

Parengė Ignas Giniotis